

Mestring i Mummidalen

AV PERNILLE NYLEHN

Andreas på fire år er i pensjon hos tanta si et par dager. Han er tillitsfull og frimodig, og alt går fint – helt til tanta skal lese på senga, om katten Findus. Han har med boka hjemmefra, for det er den foreldrene alltid leser.

Jeg leser i vei, med det jeg tror er en passelig barnetimestemme. Men på side fire blir det protester:

– Du ska kje lesa sånn!

– Hvordan skal jeg lese da?

– Du ska si *sånn*!

... han prøver å demonstrere, men husker ikke hvordan det skulle være. Han vet bare at jeg leser feil. Og uansett hvor mye jeg prøver, blir det galt, og skrik og skrål. Til slutt resignerer han, legger seg tilbake i senga, og holder ut til den uvitende tanta har lest ferdig. Etter at jeg har gått opp på stua, kommer han ut av rommet sikkert ti ganger for å se om jeg er der. Blir ikke trygg.

Hva skjedde, bortsett fra at han er i et fremmed hus, og med ei dame som ikke er mamma, selv om hun er kjent nok? Svar: Jeg tuklet med ritualene. Jeg leste ikke boka om katten Findus på *akkurat* den måten den skal leses. Og det skaper angst.

Påstand: Alt vi gjør handler om, eller drives av, angst. De fleste uttrykksmidler er på et eller annet plan til for å dempe eller forebygge angst. Til og med smilet, kanskje det viktigste kommunikasjonsmidlet vi har, er i prinsippet det samme som det uttrykket vi har når vi er redde: Vi viser tenner og sperrer opp øynene. Selskapssmilet, signaliserer det glede eller skrekk? Ifølge Camille Paglia¹ er hele den vestlige sivilisasjonen, og alle oppfinnelsene, og all teknologi, skapt for å demme opp for angst. Nærmere bestemt: Menns angst for det naturlige, det kaotiske og uforklarlige ... nemlig det kvinnelige. Henne om det, men det er en interessant teori.

En av de mest presise beskrivelsene av angst i verdenslitteraturen – dvs. den delen av litteraturen jeg kjenner til – finner jeg i Tove Janssons novelle «Filifjonka som trodde på

Pernille Nylehn

f. 1964. Cand. med. 1998.
Kommunelege 2 og fastlege
i Hjelmeland, Rogaland.
Sideutdannelse i litteratur
og gynekologi.

katastrofer»² Kort resyme: En Filifjonke (vi trenger ikke å vite hva en filifjonke egentlig er, men hun ligner på navnet sitt) er overbevist om at hun vil rammes av en katastrofe. Det kan være en orkan, flodbølge, skypumpe, nesten hva som helst, men det er noe enormt, ustoppelig og altoppslukende utslettende. Hun tenker på katastrofen hele tida, og bruker nesten alle kreftene sine på å ståls sette seg mot den. Og fremstår som ganske nevrotisk, hvilket hun også er. Hun prøver å kontrollere en ukontrollerbar verden ved å pynte opp i det altfor store huset sitt (som hun kjøpte ved en feiltagelse, men det er en annen historie) plassere nipsfigurer, tenne lys i altfor mørke kroker, be naboen til teselskap ... hvor hun snakker i ett kjøp med altfor høy stemme, så naboen tror hun er litt skjør. Men ingenting hjelper. Katastrofen ligger på lur. Det har faktisk aldri skjedd noe fryktelig i Filifjonkas liv. Men hun *vet* at det kommer.

Vi kan smile av Filifjonka i sin barnebokverden, for hun er så langt fra vårt kontrollerte selv. Tja. Hva er det *vi* driver med, egentlig? Vi fordriver angst, hver dag, hele tiden. Men i så siviliserte og sublimerte former at vi nesten ikke vet det. Men det er bare en tynn hinne som skiller angsten fra rasjonaliteten. Dette skrives mens Norge er midt i fugleinfluenzasykosen, hvor vi tømmer apotekene for noe som kanskje kan fordrive Farligheten. Hvis den kommer. Før det hadde vi SARS, som vi visstnok skulle dø av alle sammen³. Og innimellom var det legionella. Jaja, det er medieskapt, mye av det. Men media vet hva de gjør, og lager nyheter som får oss på kroken – ikke fordi vi liker det, men fordi vi er redde. Dagbladet får en engstelig liten bjelle til å ringe, langt der inne. Hvis Filifjonka hadde levd i dag, ville hun sannsynligvis vært fast gjest på venterommet til en av oss, med symp-

tomere på stadig nye livsfarlige sykdommer. Helseangst er prinsipielt det samme som katastrofeangst.

Hva skjer, i vår opplyste tid, når katastrofen faktisk rammer? Det kan være en tsunami, et 11. september, et skip som går ned: Jo. Vi skrur på TV. Der sitter det alvorlige menn og kvinner og snakker. Om årsaksforhold og ansvarsforhold, prognoser, risikoanalyser, forholdsregler. De snakker og snakker. Og når de ikke har mer å snakke om, snakker de litt til. Vi kan egentlig skru av lyden, og se på kjevene som går opp og ned, opp og ned. Ordene betyr ingenting. Men de skal sies på riktig måte.

Da Sleipner gikk ned utenfor Rogalandskysten i 1999, viste NRK bilder av svart og stormende hav, noen fjerne lys, og noe som kanskje var en båt. Det hele var temmelig uskarpt på grunn av natter mørket, og regndråpene på kameralinsen. Bildene hadde ingen informasjonsverdi, men ble vist gang på gang. Det kom ekstrasendinger, med de samme uklare bildene – og menn som snakket og snakket. Hendelsen var gjennomanalysert før det var gått tre døgn. Uten at det endret det minste for dem som omkom.

Noen år senere kom nye bilder – denne gangen av tvillingtårnene i New York, som falt og falt. Igjen og igjen. Mennene som snakket. Hva førte det til? Ingen verdens ting. Men bildene, og alle de alvorlige mennene, ga oss følelsen av at *noe* skjedde, *noen* tenkte, *noen* hadde en plan. Noen ville sørge for at slikt ikke kunne skje igjen. (*Noen* bombet faktisk et helt land for at det ikke skulle skje igjen – men det er en annen historie ...) Hva er dette, annet enn ritualer? Katastrofer kan jo ikke forebygges, da var de ikke katastrofer.

Flere moderne ritualer: Når vi har sett nok på TV, går vi og legger ut blomster. Bergene av råtnende blomsterkvaster, innpakket i plastikk, er blitt et kjennetegn ved alle hendelser som er litt utenom det vanlige. Den amerikanske ambassaden i september 2001. Stedet Lady Di døde. En veistrekning hvor ei tenåringsjente ble drept i trafikken.

For to hundre år siden gikk man i prosesjon rundt kirken og brente røkelse for å temme ondskapen og appellere til gudene. Nå skrur vi på TV og ser på rituelle samtaler, og legger døende blomster i en haug. Så er det jula, det største kollektive ritualer i vår del av verden. Det er ingen mening i å dele befolkningen inn i dem som tror og dem som ikke gjør det. Vi tror, alle sammen. Vi tror på jula, enten vi vil eller ikke. Det finnes ikke et menneske i Norge som ikke gjør et eller annet med jula. Om det så er en protesthandling, ved at man *ikke* feirer jul. Det er ikke tilfeldig at den kristne jula er lagt til den mørkeste tida på året. Det er tiden for den ur-

gamle Solfesten, som har som mål å blidgjøre sola så den kommer tilbake og berger oss ... fra hva? Fra det onde, fra mørket, fra drauger og sabelkatter og død og fordervelse. Og Solfesten feires naturligvis med ritualer: For eksempel det stakkars grantreet som skal trekkes inn i stua og behenges med allverdens irrelevant pynt (... i vår familie er ett av juleritualene en opphetet diskusjon lille julaften om vi skal ha norske flagg på eller ei). For eksempel gavene vi *må* gi, for ellers får vi dårlig samvittighet for: far, mor, bestemor, søster, filletante, bestevenninne. Gaver var en gang noe man brukte for å blidgjøre en gud, en motstander, eller andre man var redd for. Nå vet vi ikke helt hvorfor vi gir. Vi vet at vi ikke *trenger* å blidgjøre bestemor, hun kommer ikke til å sende søyler av ild og tilintetgjøre oss. Men hvis vi ikke gir henne et par grytekluter hun ikke trenger, får vi angst. Hva er vi redde for? Hvorfor er vi i det hele tatt så redde for andre mennesker? De kan jo egentlig ikke skade oss, forutsatt at det er snakk om veloppdragne folk.

Jeg har lenge lurt på hvorfor alle kulturer har religioner, av en eller annen valør. Og siden jeg ikke uten videre tror at det finnes en gud, prøver jeg å finne det som ligger bak behovet for religion. Jeg tror det er *behovet for ritualer*. Og siden vi også har behov for å forklare det vi driver med (vi er tross alt rasjonelle vesener!), må vi finne en adresse for ritualene: Sola, trærne, Gud, Allah, Buddha ... det er det samme hva de heter, bare de oppfyller funksjonen. Noe å be til, ofre til, danse rundt, bygge katedraler for, eller frykte.

Mummidalen igjen: I tittelnovellen i *Det usynlige barnet* får mummifamilien ei lita jente – Ninni – i pensjon. Hun har vokst opp med en slem tante som alltid var kald og ironisk, med det resultat at barnet ble mer og mer konturløst. Til slutt ble hun rett og slett usynlig. En bekymret slektning kommer trekkende med henne en kveld, og ber mummiene om å få henne synlig.

Mummimamma er den varmeste, snilleste mamma man kan ønske seg. Hun er myk og omfangsrik og aldri ironisk. Hun tar imot det usynlige barnet (som kan lokaliseres ved hjelp av en liten bjelle), rer opp til henne, setter fram saft, eple og stripe sukkertøy på nattbordet. Så slår hun opp i bestemors Ufeilbarlige Huskurer, og koker sammen en styrkedrikk for henne. Drikken lurer hun inn i morgenkaffen. Neste morgen vises føttene til Ninni. Det ser underlig ut, men slikt må man jo leve med. De følgende dagene kommer hun mer og mer til syne. Mummimamma er overbevist om at det er styrkedrikken som virker, men leseren ser jo at føttene ble synlige før barnet hadde drukket av styrkedrikken. Placebo, altså. Eller noe helt annet? Det er lett å se at Ninni ble frisk av å komme til en varm og inkluderende familie. Men mummimamma trengte ritualer, nem-

lig å blande drikken og få Ninni til å svelge den, for å tro på sine egne – og barnets – helbredende krefter.

Hva har alt dette med medisin å gjøre? Kanskje at vi ikke må glemme angsten, som oftest opererer hinsides fornuften. Og at angsten finnes hos oss like mye som hos pasientene. Angsten for Fylkeslegen er ille nok, men den har vi tilgang til. Men angsten for ikke å lykkes, ikke være flink nok, angsten for å falle i unåde, for å falle i Dagbladets klør ... For ikke å snakke om angsten for Farligheten, den angsten vet vi ikke alltid om, selv om den styrer mange av handlingene våre. Styrer de medisinske ritualer. Alt det vi gjør som ikke tjener noen rasjonell hensikt, men som likevel er helt nødvendige ... noen ganger for oss, noen ganger for pasienten, ofte for begge.

For et par år siden var det noen som mente at seksuerskontrollen etter fødsel burde avskaffes, for det er ingen som har vist at den er til nytte. Jeg kjente sinnet stige i meg, og merket snart at det hadde religiøse undertoner. Jada. Seksuerskontrollen er sikkert unødvendig, rent medisinsk,

men den *føles* riktig. Den er et rituale, for svingende! Skal disse EBM-erne ta fra oss alt?? Seksuerskontrollen er bare et eksempel, men det er nyttig å kjenne igjen et rituale når man ser det. Og ikke fjerne dem som faktisk er nødvendige. Som hjelper oss å mestre verden, og Farligheten.

Hva skjedde med Filifjonka? Hun fikk sin katastrofe, og den var akkurat så altoppslukende skrekkelig som hun trodde. Men hun overlevde, og da var *hun* forløst: nå kunne ingenting true henne mer.

Ninni ble synlig til slutt. Huskuren og Mummimamma klarte nesten alt. Men ansiktet til Ninni kom ikke til syne før hun ble sint. Da var hun forløst. Slikt finner man ikke i Cochrane.

Referanser

1. Sex and violence, or nature and art, fra *Sexual personae*, Penguin 1990
2. Novellesamlingen *Det usynlige barnet*, 1950
3. Totalt antall døde ble til slutt 774. På verdensbasis.

Har du kommentarer, reaksjoner eller spørsmål om artikkelen? Inspirerer den deg til å skrive noe selv? Ansvarlig redaktør for denne artikkelen har vært Jannike Reymert. Kontakt henne på jannike.reymert@ntebb.no

FOTO: © REGIN HUERTHOLM